

УДК 657.421.3

Морельова Анна

здобувач вищої освіти групи УПБ-15-ДЗ
ННІМП ДЗВО «Університет менеджменту
освіти», м. Київ

Науковий керівник:

Брусєнцева О. А.

кандидат економічних наук, старший
викладач кафедри економіки, підприємництва
та менеджменту ННІМП ДЗВО «Університет
менеджменту освіти», м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ КЛАСТЕРІВ В УКРАЇНІ

Анотація. В статті висвітлено переваги кластерного підходу до розвитку регіону, який збільшує конкурентоспроможність як кожного учасника, так і об'єднання в цілому. Обґрунтовано необхідність формування кластерів для ефективної економічної діяльності регіону,

Ключові слова: кластер, конкурентоздатність, регіональний кластер, інновація, економічний розвиток, регіон.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ В УКРАИНЕ

Аннотация. Определены преимущества кластерного подхода к развитию региона, который увеличивает конкурентоспособность, как каждого участника, так и объединения в целом. Обоснована необходимость формирования кластеров для эффективной экономической деятельности региона.

Ключевые слова: кластер, конкурентоспособность, региональный кластер, инновация, экономическое развитие, регион.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF REGIONAL CLUSTERS IN UKRAINE

Abstract. The advantages of the cluster approach to the development of the region are identified, which increases the competitiveness of both each participant and the association as a whole. Cluster Formation is justified for the effective economic activity of the region,

Key words: cluster, competitiveness, regional cluster, innovation, economic development, region.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Програму економічного і соціального розвитку проголошено одним із стратегічних пріоритетів для України [3,4]. Особливістю економічного середовища в Україні є те, що активність суб'єктів господарювання у сфері продукування нововведень залишається низькою, а дієвість механізмів активізації такої діяльності є неефективною.

Основними факторами, які спричиняють недостатній розвиток економічної активності в Україні, є:

- неефективний механізм стимулювання з боку держави науково-технологічної та інноваційної діяльності;
- послаблення зв'язку «наука-освіта-виробництво»;
- складнощі розвитку малого та середнього підприємництва.

Для більш ефективного розвитку економіки України нами пропонується використовувати кластерний підхід. В рамках економічної політики у регіонах України, розвиток кластерів стає одним із пріоритетних напрямків.

За словами С. Соколенко, кластер – це новий ефективний спосіб і система взаємодії, постійного ділового спілкування територіально і економічно споріднених учасників виробничого процесу для отримання підсумкового синергетичного комерційного результату [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання необхідності кластеризації економіки України розглядали в Кабінеті Міністрів України ще у 2003 році. Свідченням цього є Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 р. №1174 «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки», в якій було передбачено формування технологічних кластерів, передусім, у найбільш наукоємних і високотехнологічних видах економічної діяльності, здатних кардинально змінити економічний і науково-технічний потенціал промисловості, забезпечити оптимізацію регіональних, промислових комплексів та виробничих потужностей підприємств [3]. Тому обрана тема є актуальною.

Значний внесок у розвиток кластерної теорії зробили дослідження Скотта, Аміна і Тріфті, Харрісона, Маркузена, Асхайма (1988-2000 рр.). М. Енрайт (1990, 1996 рр.) пов'язав просторові кластери з теоріями бізнес-екстерналій, агломераційної економіки, трудових об'єднань і переливів знань [6]. Е. Бергман та Е. Фезер у монографії «Індустріальні і регіональні кластери» (1999 р.) визначили п'ять теоретичних концепцій, що підтримують кластерну теорію [6]:

- 1) зовнішньої економіки (вплив особливостей найближчого економічного простору);
- 2) інноваційного середовища (природа інновацій, рівень знань і кваліфікації персоналу);
- 3) кооперативної конкуренції (проблеми кооперування і конкуренції між елементами кластера);
- 4) міжфірмової конкуренції;
- 5) залежності шляху (вибір шляху розвитку залежно від чинників, не пов'язаних з поведінкою людей).

У підсумковій публікації щодо дискусії навколо теорії кластерів західні науковці виокремлюють основні сім ознак кластера [9]:

- 1) географічна концентрація;

- 2) спеціалізація;
- 3) множина діючих осіб;
- 4) конкуренція і кооперування;
- 5) критична маса (обсяг діяльності, за яким кластер стає стійким і впливовим);
- 6) життєвий цикл кластера;
- 7) сприйняття інновацій.

Мета статті. Метою статті є визначення сучасних підходів щодо використання переваг кластерного підходу до розвитку регіонів в Україні, визначення основних напрямків впровадження програми підтримки кластерів в державі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо розвиток теорії економічних кластерів, яка набула свого розвитку в останні десятиріччя (із початку 90-х років ХХ ст.). Феномен кластера як об'єкта агломерації взаємопов'язаних підприємств на певній території відомий із часів ремісничого виробництва. Але ефект промислових кластерів почав виявлятися переважно в останній чверті ХХ ст. Сьогодні більшість науковців вважає, що регіони, на території яких формуються кластери, стають лідерами економічного розвитку і відображають конкурентоспроможність національних економік. Кластерна концепція тісно пов'язана із роботами М. Портери про індустріальні (The Competitive Advantage of Nations, 1990) і регіональні кластери (On Competition, 1998) [7]. Проте сам М. Портер визнає, що свої ідеї він почерпнув із праць А. Маршалла про «концентрацію спеціалізованих галузей в окремих місцевостях» [8].

З англійської мови термін «cluster» переводиться як гроно, букет, щітка, або як група, скупчення, зосередження (наприклад, людей, предметів), або як бджолиний рій, буквально – «зростати разом». Кластер – це також, крім всього іншого, і математичний термін, що позначає фізично близьке розташування логічно пов'язаних об'єктів у межах однієї області. Подібне значення

вкладається і в економічний зміст (визначення, поняття) цього слова [1]. Термін «кластер» має різні значення в економіці і різне смислове навантаження в різних куточках Європи. Кластери варіюють від невеликих мереж малих, середніх підприємств у обмежених географічних зонах до «мега-кластерів» у Данії або Фінляндії, які складають значну частину економіки» [8].

Класифікаційну характеристику кластерів можна представити за рядом ознак:

- стадія розвитку (ембріональний, розвинений, зрілий);
- глибина кластера - основна змінна при оцінці стійкості (глибокий, мілкий, невизначеної глибини);
- динаміка зайнятості (зростаючий, зменшуваний, стабільний);
- значимість (географічна) або за територіальним поділом праці (регіональні, що створюються в межах одного регіону і орієнтуються на наявну географічну концентрацію взаємопов'язаних галузей, державні (національні), що включають наявні діючі підприємства, організації та установи, розташовані у різних регіонах країни з орієнтацією на експорт, міжнародні, що зазвичай створюються на основі використання дешевої робочої сили і природних ресурсів малорозвинених країн та імпорту технологій з розвинених країн);
- ступінь відкритості кластера (впливає на залучення в регіон додаткових ресурсів або функціонування кластера, що відбувається на використанні тільки своїх ресурсів);
- повнота використання первинного ресурсу (впливає на стійкість наявних сформованих груп кластерного спрямування: за меншої частки активного використання первинного ресурсу підвищується можливість його використання іншими підприємствами, які не входять у кластер, що зазвичай послаблює конкурентоздатність самого кластера);
- надійність каналів перерозподілу ресурсів (забезпечує стійкість логістичних потоків між підприємствами кластера);

- наявність державної підтримки провідної галузі кластера (здатність захисту інтересів наявного кластера, можливість одержання за рахунок взаємодії з державою додаткових конкурентних переваг);
- за галузевою належністю (міжгалузеві (таких більшість), які включають підприємства різних галузей, як традиційних, так і високотехнологічних, галузеві, коли всі члени кластера належать до однієї галузі);
- за структурою (кластери, які складаються насамперед з малих та середніх підприємств, що дає змогу поєднувати переваги наявного малосерійного виробництва з великомасштабним підходом);
- кластери, у яких великі компанії формують ядро, навколо якого групуються малі фірми); за рівнем взаємодії між членами кластера (кластери з вільними відносинами в асоціації, з регламентованими відносинами, діями між членами кластера, з несистемними відносинами);
- за характером зв'язків (виробничі, створені на базі промислових підприємств, які практично не підтримують відносин з наявними науково-дослідними організаціями, науково-технічні, які утворюються навколо університетів або включають їх до свого складу, у свою систему, змішані);
- за кількістю членів кластера (кластери, які складаються з невеликого числа (до 20 членів), кластери, які складаються із значного числа підприємств, організацій та установ (понад 20 членів);
- управління та географічне охоплення (макрокластери - групи взаємопов'язаних та взаємодіючих галузей, окремих сегментів у межах країни в цілому, мезокластери - взаємопов'язані галузеві групи підприємств у межах конкретного регіону, мікрокластери - представляють рівень міста);
- за міцністю (сильний - ефективна структура кластера, що відбиває найважливіші стадії виробничого циклу);
- висока, інтенсивна конкуренція та активна взаємодія між учасниками, що створюють стійкі конкурентні переваги (стійкий - структура кластера і

взаємодія між наявними учасниками кластера, що стабільно розвиваються (однак у даний момент не накопичена "критична маса" виробничого, індустріального потенціалу для одержання значних переваг від агломерації, значного прибутку, різноманітних надходжень, доходу), а також взаємодія всередині кластера;

- потенційний - фрагментована структура кластера, що динамічно рухається вперед; при створенні сприятливого ділового середовища кластер починає інтенсивно розвиватися; латентний - існування окремих, незалежних кластерних структур, нестача стабільних, стійких комунікативних взаємозв'язків між учасниками кластера) [8].

До головних проблем, ефективності використання програм розвитку кластерів в Україні, слід віднести:

- відсутність достатнього інформаційного забезпечення створення та функціонування кластерів;
- недостатня зацікавленість малих та середніх підприємств в об'єднанні у великі виробничі системи;
- невеликий досвід функціонування кластерів в Україні;
- відсутність інвесторів у зв'язку з інвестиційної непривабливістю регіонів;
- відсутність ефективної методологічної та правової бази, яка забезпечує застосування кластерних технологій;
- відсутність консолідуючого органу в сфері кластерної політики [5].

Висновки. Українська програма підтримки кластерів повинна бути побудована на цільовому підході до заснування та підвищення інституційної спроможності низки структур управління кластерами на регіональному рівні. Ці структури управління кластерами повинні об'єднувати ключові зацікавлені сторони з приватного і державного сектору та наукових кіл, надавати послуги, зокрема, в сфері розвитку бізнесу та інтернаціоналізації, створення стартапів і підтримки інновацій, розвитку відповідних навичок та інфраструктури. Крім

того, програма повинна передбачати чітку координацію та механізми обміну, що дозволить забезпечити створення синергії між регіональними кластерами (наприклад, загальний брендинг, тренінги для організацій кластера тощо).

Необхідною умовою відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційного розвитку регіонів, досягнення високого рівня економічного розвитку та конкурентоспроможності є застосування кластерного підходу з урахуванням інноваційного потенціалу економіки України та окремих регіонів, національних пріоритетів та світових тенденцій регіоналізації та глобалізації.

Список використаних джерел:

1. Бочкова Е.В., Кузнецова Е.Л., Сидоров В.А. Кластер как институциональная структура в системе территориального разделения труда / Е.В. Бочкова, Е.Л. Кузнецова, В.А. Сидоров. – Краснодар; Новация, 2014. - 160 с.
2. Брусенцева О.А. Формування економічної компетенції з державного та регіонального управління // Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Ін-т обдарованої дитини, 2013. – С. 210–217.
3. Постанова Кабінету міністрів України «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 роки» (№1174 від 28.07.2003 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Розпорядження «Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року» від 17 липня 2013 р. No 603-р // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/6032013%D1%80>.
5. Кластери в економіці України – Режим доступу: <http://geograf.com.ua/blogs/entry/klasteri-vekonomitsi-ukrajini>
6. Концепція створення кластерів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://me.gov.ua/cgi-bin/law>
7. Портер М. Конкуренция : [пер. с англ.] / М. Портер ; под ред. Я.В. Заблоцкого. – М. : ИД Вильямс, 2003. – 496 с.

8. Регіональна економіка: Підручник для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗ. Затверджено МОН / Качан Є.П. — К., 2011. — 670 с.
9. Andersson T., Schwaag-Serger S., Sorvik J., E. Wise Hansson. The Cluster Policies Whitbook. — IKED, 2004.

Матеріали подано в авторській редакції